

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ ДОГОВОРУ ТАЙМШЕРУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Фатхутдінова Інна Володимирівна,

аспірантка

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

Національної академії наук України

У статті здійснено аналіз особливостей цивільно-правової відповідальності за порушення умов договору таймшеру. Досліджено різні наукові підходи до цивільно-правової відповідальності, її різновидів, особливостей договірної відповідальності.

Додатково обґрунтовано, що основними ознаками цивільно-правової відповідальності є: урегульованість цивільно-правовими нормами; майновий характер (переважно економічний вплив на правопорушника); відповідальність настає між контрагентами договору/правопорушником і потерпілим; компенсаційний характер (відновлення майнових втрат – основна мета); пропорційність відшкодування завданій шкоді, за винятком окремих випадків; заснованість на принципі рівності; прояв державного примусу, який передбачає застосування майнових санкцій; майнові санкції стягуються на користь потерпілої особи; підставою для застосування є порушення договірних зобов'язань/завдання майнової чи немайнової (моральної) шкоди.

Доведено, що стягнути збитки можна на підставі закону, навіть якщо в договорі таймшеру така можливість не передбачена. Усі інші форми майнової відповідальності, зокрема й ті, які пов'язані із забезпеченням виконання зобов'язань (неустойкою, заставою, порукою, гарантією, притриманням, завдатком, а також довірчою власністю), можуть бути застосовані на підставі договору чи закону. Ефективність цивільно-правової відповідальності сторін договору таймшеру залежить від низки чинників, зокрема й застосування її на засадах: своєчасності, пропорційності, правової визначеності; застосування за вчинене порушення (невиконання чи неналежне виконання зобов'язання за договором).

Обґрунтовано, що особливостями цивільно-правової відповідальності за договором таймшеру є: високий ризик настання через довготривалість договірних зобов'язань і відповідну потенційну мінливість різних об'єктивних і суб'єктивних чинників; майнова відповідальність настає тільки за реальні збитки майну, що передається у проживання з метою відпочинку; протиправна поведінка, яка порушує договір таймшеру, можлива як у формі дій, так і в бездіяльності; з огляду на множинність суб'єктного складу (на стороні споживачів), переважно така відповідальність є частковою; характерна як переддоговірна (для установника таймшеру чи продавця), так і постдоговірна відповідальність (для обох сторін договору).

Ключові слова: таймшер, договір, цивільно-правова відповідальність, виконання зобов'язань.

Fathutdinova Inna. Civil liability for violation of the terms of the timeshare contract: separate aspects

The article analyzes the peculiarities of civil liability for violation of the terms of the timeshare agreement. Different scientific approaches to civil legal liability, its varieties, peculiarities of contractual liability are studied.

It is additionally substantiated that the main features of civil liability are: regulation by civil laws; property nature (mainly economic impact on the offender); liability arises between the parties to the contract/offender and the victim; compensatory nature (recovery of property losses is the main goal); the proportionality of compensation to the damage caused, except in certain cases; based on the principle of equality; manifestation of state coercion, which involves the application of property sanctions; property sanctions are levied in favor of the injured person;

the basis of application is violation of contractual obligations/causing property or non-property (moral) damage.

It has been proven that damages can be collected on the basis of the law, even if such a possibility is not provided for in the timeshare contract. All other forms of property liability, in particular, those related to ensuring the fulfillment of obligations (default, pledge, surety, guarantee, retention, deposit) can be applied on the basis of a contract or law. The effectiveness of the civil liability of the parties to the timeshare agreement depends on a number of factors, including its application on the basis of: timeliness, proportionality, legal certainty; application for a committed violation (non-fulfillment or improper fulfillment of an obligation under the contract).

It is substantiated that the features of civil liability under a timeshare contract are: high risk of occurrence due to the duration of contractual obligations and, accordingly, the potential variability of various objective and subjective factors; property liability arises only for actual damage to property transferred to accommodation for the purpose of recreation; illegal behavior that violates the timeshare agreement is possible both in the form of actions and inaction; taking into account the multiplicity of subject composition (on the side of consumers), such responsibility is mostly partial; characteristic of both pre-contractual (for the timeshare founder or seller) and post-contractual liability (for both parties to the contract).

Key words: *timeshare, contract, civil liability, fulfillment of obligations.*

У разі порушення умов договору таймшеру, зокрема й неналежне, невчасне виконання зобов'язань, настає цивільно-правова відповідальність. У доктрині приватного права під час розгляду поняття «цивільно-правова відповідальність» насамперед звертають увагу на те, що це є спосіб впливу на учасників цивільних правовідносин, який визначає межі дозволеної та необхідної поведінки, характеризується можливими методами захисту в рамках юрисдикційної (ст. 16 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України) та неюрисдикційної форми (ст. 19 ЦК України). Також можна спостерігати і підхід ототожнення цивільно-правової договірної відповідальності з договірною санкцією, яка є додатковим зобов'язанням, що покладає на боржників позбавлення майнового характеру [1, с. 189]. Зважаючи на різні підходи до правової природи цивільно-правової відповідальності, необхідно приділити увагу особливостям відповідальності таймшерних відносин.

Стан опрацювання цієї проблематики неналежний, окремі аспекти договірної відповідальності досліджували О.В. Дзера, А.Б. Гриняк, Н.С. Кузнєцова, О.О. Кот, В.В. Луць, М.В. Музика, І.В. Спасибо-Фатєєва, Н.В. Федорченко, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova й інші. Проте цивільно-правова відповідальність за неналежне, невчасне виконання зобов'язань не досить досліджена.

Метою статті є аналіз особливостей цивільно-правової відповідальності за порушення умов договору таймшеру.

Н.С. Кузнєцова зауважує, що цивільно-правова відповідальність є не просто «обов'язком відшкодувати шкоду, а способом захисту цивільних прав, мірою впливу, що застосовується до порушника та зумовлює для нього економічні наслідки». З урахуванням такого підходу науковиця пропонує під цивільно-правовою відповідальністю розуміти «передбачену законом невідворотну, негативну реакцію держави на цивільні правопорушення, які виражаються в позбавленні певного цивільного права, покладенні обов'язку майнового характеру» [2, с. 135]. З такими підходами ми повною мірою погоджуємось.

Можна згадати підхід, коли цивільно-правова відповідальність за недотримання/неналежне дотримання умов договору є заходом зміцнення договірної дисципліни, що за її ефективного застосування є передумовою економічного піднесення [3, с. 103]. Загроза для учасників договірних відносин застосувати відповідальність є реальним превентивним інструментом, що, беззаперечно, сприяє як договірній дисципліні, так і стабільності договірних відносин, отже, позитивно впливає на договірну практику, опосередковано має позитивний вплив на економічний розвиток.

Щодо основних характерних ознак цивільно-правової відповідальності, то ми поділяємо науковий підхід, за яким такими вважаються: урегульованість цивільно-правовими нормами; майновий характер (переважно економічний вплив на правопорушника); відповідальність настає між контрагентами договору/пра-

вопорушником і потерпілим; компенсаційний характер (відновлення майнових втрат – основна мета); пропорційність компенсування завданій шкоді, за винятком окремих випадків; заснованість на принципі рівності; прояв державного примусу, який передбачає застосування майнових санкцій; майнові санкції стягуються на користь потерпілої особи; підставою для застосування є порушення договірних зобов'язань/завдання майнової чи немайнової (моральної) шкоди [4, с. 159–162].

За недотримання або неналежне дотримання договору таймшеру настає обов'язок винного контрагента відшкодувати збитки/шкоду, вказане є універсальним видом відповідальності, що покладається на порушника. Ознака універсальності означає, що збитки мають відшкодуватися кожного разу, коли порушено зобов'язання, навіть якщо стягнення збитків не передбачено законом чи договором [5, с. 19].

На думку Т.В. Боднар, можна виділити такі форми цивільно-правової відповідальності за порушення договору: «відшкодування збитків; матеріальне відшкодування моральної шкоди, сплату неустойки» [6, с. 78]. Ми загалом погоджуємося із зазначеним, єдине, окрім неустойки (штрафу, пені), можливі також інші майнові санкції, наприклад у вигляді втрати завдатку. Окрім того, необхідно згадати про довірчу власність, яка теж містить елементи забезпечення виконання зобов'язань.

Отже, стягнути збитки можна на підставі закону, навіть якщо в договорі таймшеру така можливість не передбачена. Усі інші форми майнової відповідальності, зокрема й ті, які пов'язані із забезпеченням виконання зобов'язань (неустойкою, заставою, порукою, гарантією, притриманням, завдатком, а також довірчою власністю), можуть бути застосовані на підставі договору чи закону. Ефективність цивільно-правової відповідальності сторін договору таймшеру залежить від низки чинників, зокрема й застосування її на засадах: своєчасності, пропорційності, правової визначеності; застосування за вчинене порушення (невиконання чи неналежне виконання зобов'язання за договором).

Важливо в контексті саме відповідальності за порушення договору таймшеру, який базується на концепції складно-

структурної власності, з'ясувати відмінності між частковою та солідарною відповідальністю, основною та субсидіарною відповідальністю.

У доктрині приватного права під частковою розуміють такий вид цивільно-правової відповідальності, яка покладається на двох чи більше боржників, кожен із яких нестиме відповідальність у рівних частках, якщо виняток із цього загального правила не передбачений законом чи договором. Солідарна відповідальність відрізняється від часткової тим, що декілька боржників відповідають перед кредитором, який має право висунути вимогу про виконання зобов'язання в повному обсязі/частково або від усіх боржників чи когось із них окремо. Окрім того, можлива обмежена відповідальність тоді, коли невиконання/неналежне виконання зобов'язань мало місце з вини як боржника, так і кредитора. Щодо основної відповідальності, то вона настає тоді, коли це передбачено цивільним законодавством і мало місце порушення цивільних зобов'язань. Додаткова (субсидіарна) відповідальність може бути застосована тільки, якщо вона передбачена законом/договором, має субсидіарне значення і застосовується поряд з основною відповідальністю, покладається на тих осіб, які не понесли основної відповідальності, та не може перевищувати її розмір. Досить часто той із боржників, хто поніс субсидіарну відповідальність, має право регресної вимоги до основного боржника. Якщо зобов'язання були покладені за договором на третю особу, у разі невиконання/неналежного виконання обов'язку боржника, такий обов'язок має виконати не третя особа, а саме він [7, с. 87]. Отже, за договором таймшеру на споживачів може бути покладена як часткова, так і солідарна відповідальність.

Особливо посилену відповідальність за договором таймшер несуть установники таймшеру. Директива 2008/122/ЄС покладає обов'язок на держави – члени ЄС передбачити в національному законодавстві відповідні штрафні санкції для установників таймшеру/продавців за порушення прав споживачів. Наслідки порушення прав споживачів і їх захист ми детально розглянемо в останньому розділі дисертаційного дослідження.

Одним з обов'язків власників таймшеру є внесення систематичної плати за утримання, обслуговування майна й інших витрат. На практиці досить часто споживачі припиняють виплати. У такому разі є різні наслідки – штрафи за прострочення, пеня, навіть припинення таймшеру, зокрема через викуп. Американські дослідники виділяють такі основні наслідки прострочення та зупинки виплат за договором таймшеру: нарахування пені (відсотків) за пропущені платежі; примусове стягнення заборгованості за не виплаченими платежами різними способами (інкасаційні заходи – телефонні дзвінки, листи; судові позови); припинення права на користування майном за договором таймшеру; пониження кредитного рейтингу власника таймшеру [8].

Варто зауважити можливість відмови від договору таймшеру, передбачену на рівні Директиви 2008/122/ЄС. Так, у ст. 6 передбачено з метою додаткового захисту прав споживачів «право на відмову» як додатковий захисний інструмент поряд із тими, що передбачаються національним законодавством. Право на відмову виникає, якщо будуть порушені положення Директиви, та може бути реалізоване споживачем протягом 14 календарних днів як у договорах довгострокового таймшеру, так і в договорах із перепродажу/обміну таймшером без роз'яснення причини. Термін розраховується: а) із дня укладення договору/обов'язкового попереднього договору; б) із дня отримання споживачем договору/попереднього договору, якщо йому надано примірник договору не в день його укладення. Зазначений додатковий захист у вигляді «права на відмову» не може бути застосований, якщо сплив термін один рік і 14 днів із моменту укладення договору/отримання примірника договору, окрім тих випадків, коли установник таймшеру (чи продавець) належним чином не заповнив стандартну форму відмови і не передав споживачу в письмовому вигляді. Якщо окрема стандартна форма відмови, як того вимагає ст. 5 (4) Директиви 2008/122/ЄС, була заповнена установником таймшеру (продавцем) та передана споживачу в письмовому вигляді протягом одного року із дня укладення, строк для відмови починається із дня отримання споживачем цієї форми.

У ст. 7 Директиви 2008/122/ЄС передбачено порядок здійснення права на відмову. Зокрема, таким правом споживач має скористатися до закінчення періоду відмови шляхом повідомлення продавця/установника таймшеру в письмовій формі про своє рішення відмовитися від договору. Кінцевий термін уважається дотриманим, якщо повідомлення надіслано до закінчення періоду вилучення. Відповідно до ст. 8 наслідками реалізації права на відмову від договору є припинення зобов'язань сторін щодо виконання договору. Споживач за відмову від договору не несе жодних витрат та відповідальності за будь-яку вартість послуг, які могли бути надані до відмови [9].

Аналіз українського цивільного законодавства дозволяє говорити, що в національному праві відомі також три конструкції – припинення договору, розірвання договору та відмова від договору (для випадків, визначених договором чи законом). Саме тому європейські стандарти щодо гарантування права відмови від таймшеру для споживача, а також щодо розірвання договору таймшеру можуть бути легко інтегровані у приватно-правове договірне регулювання відносин.

Невиконання договору таймшеру з боку однієї зі сторін є підставою для розірвання договору. Директива 2008/122/ЄС у ст. 11 передбачає порядок розірвання договорів таймшеру, зокрема й додаткових договорів. Так, держави – члени ЄС повинні гарантувати, що в разі, коли споживачі відмовляються від договору таймшеру /договору перепродажу /договору обміну, автоматично розриваються додаткові договори без жодних витрат для споживача. Розірвання договорів таймшеру можуть бути детально врегульовані нормами національного законодавства.

Отже, особливим видом відповідальності за порушення контрагентами договору таймшеру є його розірвання. Цивільним законодавством України врегульовано порядок «розірвання договору» (ст. ст. 651–654 ЦК України), передбачено таку можливість: у разі наявності домовленості сторін; за відповідним рішенням суду; у разі односторонньої відмови сторони від договору. Варто окремо зазначити односторонню відмову від договору,

що можлива тільки тоді, якщо це передбачено законом (наприклад, ст. ст. 665, 739, 766, 782 ЦК України), або таку відмову сторони передбачили договором. У будь-якому разі одностороння відмова є одностороннім правочином, зумовлює припинення правовідносин [10]. Тобто одностороння відмова від договору таймшеру можлива, якщо вона буде передбачена законом або договором.

Отже, цивільно-правову відповідальність за порушення договору таймшеру можна розглядати як спосіб впливу на учасників таймшерних відносин, який визначає межі дозволеної та необхідної поведінки, характеризується можливими методами захисту в рамках юрисдикційної та неюрисдикційної форм, передбачає покладення майнових санкцій на того контрагента, який порушив умови договору таймшеру.

Загальні ознаки відповідальності за порушення договору таймшеру такі: урегульованість цивільно-правовими нормами; майновий характер; відповідальність настає між контрагентами договору (правопорушником і потерпілим); компенсаційний характер; пропорційність компенсування завданій шкоді, за винятком окремих випадків; заснованість

на принципі рівності; прояв державного примусу, який передбачає застосування майнових санкцій; майнові санкції стягуються на користь потерпілої особи; підставою для застосування є порушення договірних зобов'язань/завдання майнової чи немайнової (моральної) шкоди. Особливості цивільно-правової відповідальності за договором таймшеру такі: високий ризик настання через довготривалість договірних зобов'язань, отже, потенційну мінливість різних об'єктивних і суб'єктивних чинників (економічну спроможність протягом довгих років до виконання зобов'язань обома контрагентами, економічну ситуацію на ринку, стан здоров'я споживача тощо); майнова відповідальність настає тільки за реальні збитки майну, що передається у проживання з метою відпочинку; протиправна поведінка, яка порушує договір таймшеру, можлива у формі як дій, так і бездіяльності; зважаючи на множинність суб'єктного складу (на стороні споживачів), переважно така відповідальність є частковою; характерна як переддоговірна (для установника таймшеру чи продавця), так і постдоговірна відповідальність (для обох сторін договору).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мороз О.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення сторонами умов договору. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 45. С. 188–194.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.) та ін. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. Т. II. 1088 с.
3. Мороз О.В. Правові наслідки порушення сторонами умов цивільно-правового договору. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 98–103.
4. Приленський І.Г. Поняття цивільно-правової відповідальності сторін за договором. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 159–165.
5. Бригінець О.О. Цивільно-правова відповідальність за порушення умов договору. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 3. С. 19–21.
6. Боднар Т.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань: види та форми. *Альманах цивілістики*. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. Вип. 1. С. 73–91.
7. Габріадзе М.Р. Система цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 85–92.
8. What is a timeshare agreement. URL: <https://www.epgdllaw.com/what-is-a-timeshare-agreement/#:~:text=Some%20common%20terms%20that%20may,annual%20maintenance%20fee%20to%20cover> (дата звернення: 05.08.2024).
9. Directive 2008/122/EC of the European Parliament and of the Council of 14 January 2009 on the protection of consumers in respect of certain aspects of timeshare, long-term holiday product, resale and exchange contracts (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0122> (дата звернення: 05.08.2024).
10. Постанова КЦС ВС від 8 вересня 2021 р. у справі № 727/898/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/99522004> (дата звернення: 05.08.2024).